સત્સંગ બાલવાટિકા

સંપાદક : શાસ્ત્રી હરિકેશવદાસજી (ગાંધીનગર)

સાચું દાન કોને કહેવાય

- શાસ્ત્રી હરિપ્રિયદાસ (ગાંધીનગર)

સમાજમાં ઘણીવાર સાંભળતા હોઈએ તેવો એક શબ્દ છે - ''દાન-પુણ્ય''. આવું બોલાય છે ખરૂં. ઘણાના મોઢે સાંભળવા પણ મળે કે અમે આટલું દાન-પુણ્ય કર્યું. પણ એ દાન પુણ્યરૂપ ક્યારે બને ?

જયારે હૃદયની શ્રધ્ધાથી કોઈ પણ પ્રકારના પ્રત્યુપકારની આશા રાખ્યા સિવાય નિઃસ્વાર્થભાવે જે સમર્પણ કરવામાં આવે તે સાચું દાન છે. બાકી કોઈ પણ પ્રકારનાં સ્વાર્થ કે ઈચ્છા રાખીને કરવામાં આવેલું સમર્પણ એ દાન નથી. તે દ્વારા પુણ્યની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. દાન કરવા પાછળ કીર્તિની, વખાણની આશા હોય કે દાન કરી કોઈ પોતાનો સ્વાર્થ સિધ્ધ કરવાનો ઈરાદો હોય તો પુણ્યરૂપ ફળની પ્રાપ્તિ થતી નથી. પ્રાપ્ત કરી શકે તેવું દાન કરવા વાળા વિરલા બહુ ઓછા જોવા મળે છે

તેવા દાન વિશેનો એક પ્રસંગ ખૂબજ ધ્યાનથી વાંચશો અને વિચારશો. એક ગામમાં એક સજ્જન રહેતા હતા. ખૂબજ સીધાસાદા, ઘરની પરિસ્થિતિ પણ ખૂબજ સામાન્ય હતી. પોતાના કુટુંબના પોષણ કરવાની ચિંતામાંથી ઊંચા જ ન આવી શકાય તેવી તેમની પરિસ્થિતિ હતી.

એક દિવસ આ સજ્જનને સમાચાર મળ્યા કે નજીકના શહેરમાં એક ખૂબજ મોટા મેળાનું આયોજન થયું છે. અને આ મેળામાં લાખો માણસો એકત્રિત થવાના છે. મેળો હોય ત્યાં મોજ-શોખના, હરવા-ફરવાના અનેક સ્ટોલ હોય, ઘણી બધી વસ્તુના વેચાણના પણ સ્ટોલ હોય. આ વાત સાંભળી સજ્જનના પત્નીએ સજ્જનને કહ્યું કે - ચાલો આપણે આ મેળામાં ગ્રામીણ હાથ બનાવટની વસ્તુઓ વેચવાનો સ્ટોલ બનાવીએ. શહેરના લોકોને આવી ગ્રામીણ બનાવટની વસ્તુઓ ખરીદવાનો શોખ હોય છે. પતિદેવને આ પ્રસ્તાવ યોગ્ય લાગ્યો. તેથી તેમણે આ મેળામાં જઈને સ્ટોલ તૈયાર કરી દીધો. ઘણી બધી વસ્તુઓ આ મેળામાં વેચાણી. સારો એવો વેપાર પણ થયો અને નફો પણ.

સારો નફો થયો તેથી બંનેએ વિચાર કર્યો. સારો વેપાર થયો છે તો ચાલો બાળકો માટે થોડા કપડાં લઈ લઈએ. શહેરમાં ક્યાં અવારનવાર આપણે આવીએ છીએ ! બાળકો માટે કપડાં લીધા. આ સજ્જને તેમના પત્ની માટે સારી સાડી પણ લીધી. બધી ખરીદી કરી ઘરે આવ્યા. કોઈ વાર તહેવારે આ વસ્ત્રો પહેરીશું તેવા વિચાર સાથે આ સજ્જનના પત્નીએ બધા વસ્ત્રો સાચવીને મુકી દીધા.

બીજા દિવસે આ પતિ-પત્ની બેઠાં બેઠાં મેળાની વાતો કરતા હતા ત્યાં જ એક બ્રાહ્મણે આવીને સાદ કર્યો. કોઈ છે ? આ પતિ-પત્નીએ આવકાર આપ્યો. ઘર સારૂં સ્વચ્છ હતું તેથી ભૂદેવને થયું કે આ ઘર સુખી-સંપન્ન લાગે છે. તેથી તેમણે આ દંપતિ પાસે યાચના કરી કે મારી દીકરીના લગ્ન લીધાં છે તો કન્યાદાન માટે તમે કાંઈ મદદ કરો તો સારું. હજુ સજ્જન કાંઈ વિચાર કરે ત્યાં તો આ સજ્જનના પત્ની ઉભા થઈ ગયા અને પેલી નવી ખરીદેલી સાડી લાવ્યા અને ભૂદેવને દાનમાં આપી દીધી. ભૂદેવ પાસેથી વાહવાહની ઈચ્છા નહોતી. પણ ભૂદેવની દીકરી એ મારીજ દીકરી છે તેને સાડી આપું આવી ઉચ્ચભાવનાથી તેમણે એ સાડી ભૂદેવને આપી દીધી. સજ્જન પણ એમના પત્નીની આવી ઉદ્દાત ભાવના જોઈને ગદગદિત થઈ ગયા.

આ વાતને થોડો સમય ગયો હશે ત્યાં એક દિવસ આખા ગામમાં સમાચાર મળ્યા કે આપણા રાજા ખૂબજ બિમાર થઈ ગયા છે. કેટલાંય હકીમો, વૈદ્યો, રાજા પાસે આવવા લાગ્યા. કેટલીયે દવાઓ બતાવતા જાય પણ દવાઓની કોઈ જ અસર ન થાય. એવામાં એક દિવસ એક મહાત્માજી આ રાજ્ય મહેલમાં આવી પહોંચ્યા. એમણે રાજાને જોયા અને તરત કહી દીધું કે જો આ રાજાને કોઈ પુણ્ય આપે તો જ રાજા સાજા થાય. નહીં તો તેમનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયું છે.

રાજ્યમાં જાહેરાત કરવામાં આવી કે જે પુણ્યશાળી હોય, ઘણા દાન કર્યા હોય તે આવે. અને રાજાને પોતાનું પુણ્ય આપે તો રાજા બચી જાય. મોટા મોટા શેઠીયાઓ, ધનપતિઓ રાજ્ય મહેલમાં રાજા પાસે આવવા લાગ્યા. આ મહાત્માજી પાસે એવો ચમત્કારિક પથ્થર હતો કે જેણે પણ સ્વાર્થથી પુણ્ય કર્યું હોય તે આ પથ્થર ઉપર દેખાતું નહીં અને

જેણે પુણ્ય કર્યું હોય તે વ્યક્તિ પથ્થર પાસે આવીને રજુઆત કરે કે ''મારા પુણ્ય દેખાય'' તો તરત જ તેનાં પુણ્ય પથ્થર પર અંકિત થઈને દેખાય. જે કોઈ પણ પુણ્ય આપવા આવે તેને મહાત્માજી પેલો પથ્થર આપે. પેલા વ્યક્તિ પુણ્ય દેખવા પ્રયત્ન કરે પણ ન દેખાય. પુણ્ય ન દેખાય એટલે પાછા જાય. આવું દસ-બાર જણ સાથે થયું એટલે રાજા પાસે જનારાની સંખ્યા આપોઆપ ઘટવા લાગી. જનારા બધાને મનમાં કાંઈને કાંઈ પ્રકારે સ્વાર્થ હતો કે જો આપણે પુણ્ય આપીશું અન રાજા જીવી જશે તો આપણને બે-ચાર ગામ બક્ષિસમાં મળી જશે. પણ પુણ્ય ન દેખાય તો !! આવી બીકથી લોકો જવાનું ટાળવા લાગ્યા.

આ સજ્જને વિચાર કર્યો કે મને ખબર નથી કે મે પુણ્ય કર્યા છે કે નહીં પણ જો પુણ્ય હશે અને એ રાજાને દઈશ તો રાજાની જીંદગી બચી જશે. એનાં મનમાં કોઈ સંપત્તિ મેળવવાની લાલસા નહોતી. તે તો રાજ્યમહેલના માર્ગે ચાલવા માંડ્યો. પત્નીએ સાથે બે રોટલા બાંધી આપેલા. આ સજ્જન ચાલતા ચાલતા બપોરે છાંયે બેઠા અને રોટલા ખાવા જાય છે ત્યાં તો એમની સામે એક દૂબળી, સુકાઈ ગયેલી કૂતરી આવીને ઉભી રહી. સજ્જને દયાથી બે માંથી એક રોટલો આ કૂતરીને ખવડાવી દીધો. જ્યાં બીજા રોટલામાંથી માંડ બે કોળીયા ખાધા ત્યાં તે કૂતરી પેલો રોટલો પૂરો કરીને ફરી સામે જોવા માંડી. એટલે સજ્જને એ રોટલો પણ કૂતરીને ખવડાવી દીધો.

ચાલતા ચાલતા.... સાંજ પડવા આવી ત્યારે આ સજ્જન રાજ્ય મહેલમા પહોંચ્યા. વાત કરી કે રાજાને મારૂ પુણ્ય દાન કરવા આવ્યો છું. પેલા મહાત્મા પાસે આ સજ્જનને લાવવામાં આવ્યા. મહાત્માજીએ આ સજ્જનને પથ્થર આપીને કહ્યું કે લ્યો આ પથ્થર પાસે બોલો કે - ''મારા પુણ્ય બતાવો'' જ્યાં સજ્જને પથ્થર પાસે કહ્યું કે તેમાં તરત જ બે પુણ્યો દેખાયા. એક તો એમના પત્નીએ બ્રાહ્મણ પુત્રીને સાડી આપી અને બીજું આ સજ્જને ભૂખી કૂતરીને પોતાના ભાગના રોટલા આપી દીધા. તે મહાત્માજીએ આ સજ્જન પાસે પુણ્ય રાજાના આયુષ્ય માટે દાનમાં આપવાનો સંકલ્પ કરાવ્યો અને તરત જ રાજા સાજા થયા. સજ્જન પણ ખુશ થયા કે ચાલો આપણે રાજાના ભલા માટે આપણું પુણ્ય આપી શક્યા.

સજ્જને બીજી કોઈ અપેક્ષા તો હતી નહી તેથી પાછા વળવાની તૈયારી કરી ત્યાં રાજાએ સભા બોલાવી આ સજ્જનને બે ગામનું શાલીયાણું બક્ષિસ આપ્યું.

બાળમિત્રો ! સ્વામિનારાયણ ભગવાનને પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરી દેનારા દાદાખાચર જેવા ભક્તો હતા અને તે પણ કાંઈ પણ જાતની અપેક્ષા, યશ-કીર્તિ માટે નહીં, કેવળ સ્વામિનારાયણ ભગવાનની પ્રસન્નતા માટે જ કરતા. એવા ભક્તોનાં નામ દિવાલો ઉપર નહી પણ સ્વામિનારાયણ ભગવાનના અને લાખો ભક્તોના દિલ ઉપર આવે તેવા અમર છે. આવી રીતે સ્વાર્થ કે અપેક્ષા વગર દાન-સમર્પણ કરનારા નિષ્કામ ભક્ત કહેવાય છે અને એવા નિષ્કામ ભક્ત ભગવાનને વહાલા છે.

સ્વાર્થ વિના આપેલું દાન એ જ સાચું દાન છે. આવું સાચું દાન કે સાચું પુણ્ય જ ભગવાનની નોંધમાં આવે છે. બાકી પોતાની પ્રશંસા કરાવવા કે માનની લાલસાથી કરેલું દાન પુણ્યદાયી થતું નથી.

●

સફળતા કોને મળે ?

- નારાયણ વી. જાની (ગાંધીનગર)

ભાગ્યમાં હશે તેમ થશે... નસીબમાં લખ્યું હશે તે મળશે. પ્રારબ્ધમાં હોય તેમ થાય વગેરે વગેરે. શબ્દો તો બહુ સાંભળેલા હોય તેવું લાગે છે ખરૂને ? દરેક શાસ્ત્રો પણ ભાગ્ય અને પ્રારબ્ધને માનવજીવનમાં અગત્યનો ભાગ ભજવનાર પરિબળ તરીકે દર્શાવે છે. સ્વામિનારાયણ ભગવાને પણ વચનામૃતમાં પ્રારબ્ધની વાત કરી. જે ભાગ્યમાં પ્રારબ્ધ અનુસાર લખાયું હોય તે ભોગવ્યે જ છુટકો હોય છે. ક્યારેક ક્યા સમયે માણસનું પ્રારબ્ધ કે ભાગ્ય બદલાશે તેને માણસ પોતે સમજી શકતો નથી પણ મોટા સંતપુરુષો જાણી શકે છે. અને એવા પણ દાખલા છે કે મોટા સંતપુરુષોના આશીર્વાદ રંકને રાજા પણ બનાવી દે છે. અને આવા સંતપુરુષોના આત્માને દુભવનાર રાજા રંક પણ બની જાય છે. માટે સુખી થવું હોય તો એક વાત ધ્યાનમાં રાખવી કે કોઈ સંતપુરુષ સાથે મન જોડી દેવું અને તેમના વચનમાં વિશ્વાસ રાખી તે જેમ કહે તેમ કરવું. તેમની આજ્ઞામાં ફેર પડવા દેવો નહી તો ગમે તેવા કઠણ ભાગ્યવાળા પણ સુખી બની શકે છે.

આ વાતને વધુ સમજવા આ દ્રષ્ટાંત ખૂબ ઉપયોગી બની રહેશે. આ વાત છે શાહ સોદાગર તરીકે પ્રખ્યાત થયેલ સુંદરજીની. બાળપણથી જ ગામ લોકોમાં તેની ગણના રખડું અને જુગારી તરીકે થતી. નાનપણથી જ એનો સ્વભાવ એવો હતો કે મા-બાપનું તો માને જ નહીં. પોળને નાકે ને ઓટલે ને ચોતરે આખી રાત રખડે. બીજી કુટેવ એવી કે ઘેર આવતા મોડું થાય તો ગધેડા પર બેસીને ઘેર ચાલ્યો આવે. ઘણા બધાએ સમજાવ્યો, અરે ભાઈબંધોએ પણ અટકાવ્યો કે ગધેડા પર સવારી કરવી સારી નહી. પણ એ દલીલ કરતો કે ઘોડાને ગધેડામાં કાંઈ ફેર નથી.

એના પિતાને એમ થયું કે આને પરણાવીએ તો જવાબદારી વધતાં થોડી શાન ઠેકાણે આવે પણ એ નુસખો પણ સફળ ન થયો. છેવટે હારેલાં-થાકેલાં પિતાએ આ સુંદરજીને તેનો ભાગ આપી જુદો કરી દીધો. ભાગમાં આવેલા દ્રવ્યને કારણે વધુ બેફામ બન્યો. જુગારમાં ક્યાંક સફળ થાય, ક્યારેક નિષ્ફળ પણ થાય પણ હાર્યો જુગારી બમણું રમે એ ન્યાયે વધુને વધુ જુગાર રમ્યો ને તેમાં સાવ પાયમાલ થઈ ગયો. આવામાં તેને વિચાર આવ્યો કે લાવો હું ગિરનાર તરફ જાઉં. ત્યાં કોઈ મહાત્મા હાથ લાગી જાય અને પૈસા મળે તેવો મંત્ર આપે તો મજા પડી જાય. પછી તો ઘણું જુગાર રમી શકાય.

ગિરનારમાં ફરતાં ફરતાં એક મહાત્માજી મળી ગયા. અને મંત્ર મેળવવાની ઈચ્છાએ આ સુંદરજી મહાત્માની સેવા-ચાકરી કરવા લાગ્યો. પણ આ મહાત્માજીતો બહુ પાકા નીકળ્યા. તેમણે મંત્ર તો આપ્યો પણ પૈસાનો નહીં પુરુષાર્થનો મંત્ર એવો આપ્યો કે - ''તું કચ્છમાં જા, ત્યાં તારૂં ભાગ્ય ખૂલશે પણ ધર્મથી રહેજે. તો તારૂં કામ થઈ જશે.''

આ સુંદરજી તો ગુરૂવચનમાં વિશ્વાસ રાખી ઉપડ્યો કચ્છની વાટે. ચાલતો ચાલતો માર્ગની ભાળ મેળવતો મેળવતો કચ્છમાં માંડવી પહોંચ્યો. આ માંડવીમાં એક શેઠ હતા. એમનો એક ઘોડો ખીજાયેલો, ચારે પગે ઉછળે. ભલભલા નિષ્ણાંતો પણ આ ઘોડાને શાંત કરી ન શક્યા. પણ સુંદરજીએ આ ઘોડાને વશમાં કરવા હિંમત કરી. સામી છાતીએ વીજળીના ઝબકારાની ઝડપે દોડી ઘોડાની લગામ પકડીને છલાંગ મારીને ઘોડા પર ચઢી ગયો. અને પછી તો ઘોડાને એટલો દોડાવ્યો એટલો દોડાવ્યો કે ઘોડો નરમ ઘેંસ જેવો થઈ ગયો. આ જોઈ શેઠ તો ખૂબ ખુશ થઈ ગયા. આ સુંદરજીને સાચો ઘોડા પારખું જાણી ઘોડાના વેપાર અર્થે પૈસા ધીર્યા.

સુંદરજીનો સિતારો ચમક્યો. ગામે ગામ ફરી સારા સારા ઘોડા એકઠા કરતો. ઘોડાને તાલીમ આપતો ને પછી ઉંચી કિંમતે આ ઘોડાને વેચતો પણ આ બધામાં તેણે મહાત્માજીના વચનો યાદ રાખેલા કે ''ધર્મથી કામ કરજે'' ગુરૂના વચન પ્રમાણે જીવન જીવતો અને પુરૂષાર્થ કરતો આ સુંદરજી ઘણો સુખી થયો. લડાઈના સમયે અંગ્રેજ સરકારે પણ આ સુંદરજીની પાસે સારી ઓલાદના ઘોડાની માગણી મુકેલી ને તેણે ઘણા બધા જાતવાન ઘોડા અંગ્રેજોને ખૂબ ઉંચી કિંમતે આપી ઘણું ધન પ્રાપ્ત કર્યું હતું.

એ વખતે કારમો દુષ્કાળ પડ્યો. લોકોને ખાવાના સાંસા પડવા લાગ્યા. ભૂખને કારણે હજારો લોકો મરવા લાગ્યા. આવા વિપરીત સમયે પોતાની સંપત્તિનો ઉપયોગ ઘણા બધા દુષ્કાળ પીડિતોની સેવા માટે તેણે કર્યો. તેના ઉંબરેથી કોઈ પાછું ન જાય તેવું ઉદાર દિલ સેવા કાર્ય કરી ''શાહ સોદાગર'' તરીકે આ સુંદરજી ઓળખાયો.

મિત્રો ! આમાંથી શું શિખવા મળ્યું ? ગમે તેવો આબરૂહિન ગણાતો સુંદરજી ભલે કોઈનું પણ નહોતો માનતો પણ એક મહાત્માજીના વચનમાં વિશ્વાસ રાખી તે પ્રમાણે જીવ્યો તો તેની ચઢતી થઈ અને તે સુખી થયો. તો આપણે પણ જો જીવનમાં સુખી થવું હોય તો ધર્મના માર્ગે ચાલીને સંતપુરુષોના શાસ્ત્રોના વચનમાં વિશ્વાસ રાખી એમની આજ્ઞાનું પાલન કરીએ. એક વાત ખાસ યાદ રાખીએ. સ્વામિનારાયણ ભગવાને કહ્યું છે કે - ''પુરૂષાર્થહીન હોય તેના પર ભગવાનની કૃપા થતી નથી'' માટે પ્રારબ્ધ + પુરૂષાર્થ + કૃપા = સફળતા.